

Benda József:

Egy kooperatív pedagógia

Tézisek a *kandidátusi disszertációhoz*

Készült a Golinda Kft
támogatásával
1998.

Témavezető.
dr. Báthory Zoltán
kandidátus

Bevezető

Disszertációmban 15 éves akciókutatás eredményeit összegzem, egy kooperatív nevelési rendszer fölépítésének az elméletéről és gyakorlatáról.

Miért látom szükségét egy kooperatív nevelési rendszer kidolgozásának? Véleményem szerint az együttműködésre alapozott tanulásszervezés elterjesztése fordulatot hozhatna az iskolákkal szemben megfogalmazott társadalmi elvárások teljesítésében. A gyermekek fejlődése mind a tanulmányi teljesítmények mind a társadalmi beilleszkedés (szocializáció) területén fölgyorsulhatna. A pedagógusok, a szülők és a gyermekek egyaránt elégedettebbek lennének, hatalmas erőforrásokat szabadítana föl az iskolákban és jótékony hatást gyakorolna a neveléstudomány fejlődésére is. Ezt tapasztaltuk a kísérletek, a fejlesztés és elterjesztés során, amit dokumentumok és a HKT program folyamatos terjedése bizonyítanak. Meggyőződésem, hogy iskoláink nevelési rendszerének átalakítása hosszú távon jelentős mértékben hozzájárulhatna nemzetünk romló népegészségügyi mutatóinak javításához is.

1. A kitűzött kutatási feladat

Az akciókutatás a pedagógiatörténet reformvonalához kötődik. A századelején indult iskolamegújítási kísérletek, a „nevelőiskola” modell-kísérletek eszmerendszerébe integrálja a szociálpszichológia, szervezet- és tudásszociológia utolsó két évtizedének kutatási eredményeit, szinkronban az ezredvég amerikai és nyugat-európai törekvéseivel.

Célunk, hogy elméleti és gyakorlati szempontból bizonyítsuk a kooperatív tanulás előnyeit a tanulmányi teljesítmények és a szocializáció terén.

A dolgozat a szakirodalom feldolgozás és az elméleti koncepció bemutatása után hipotéziseket ír le. Bemutatja a kísérletet, majd az adatfelvétel, az értékelés módszereit, a taneszközök és szakirodalom-fordítások egy részét. Komplex statisztikai szociálpszichológiai, vizsgálatokkal, esetleírásokkal és társadalmi hatáselemzéssel gazdagon dokumentált.

Külön köszönettel tartozom a dolgozat nyers fogalmazványainak közös kidolgozásáért Matula Józsefnének (1984/85, 8.5. fejezet), Koncz Endrénének (1992/93, Függelék/3.3.7. fejezet) Magyar Juditnak (1994, 7.2., 7.4. fejezetek), László Bélának (a 'Kapcsolat' szerkesztéséért 1995/96) és Csirmaz Mátyásnak (1995/96, 4.2.2. , Függelék/3.7.fejezet), és Gránitz Miklósnak aki művészi erejű fényképeivel és sok éven át tartó személyes közreműködésével jelentős hatást gyakorolt a program előrehaladására.

Végül köszönöm Koncz Endrénének (Kartal), László Bélának (Bp.) Illésné Kobolák Juditnak (Solymár), Benzce Györgynének (Bp.), Katonáné Rosta Hedvignek (Keszthely), Mongyi Jánosnának (Veszprém) Braun Annának, Horváthné Sümegi Máriának, Mikóné Kocsis Évának (Zalaegerszeg), dr. Orbán Józsefnének (Pécs), Varga Zoltánnának (Szigetvár) Csirmaz Mátyásnak (Jászfényszaru), a neveket sokáig sorolhatnám, a továbbképzési rendszer máig tartó önzetlen és igen sikeres működtetését, a HKT tanterv kidolgozását. Ők a letéteményesei a HKT program megmaradásának.

Köszönettel tartozom az Alapítványi Iskola létrehozásában, működtetésében és válságainak kezelésében segítséget nyújtott támogatóimnak. Ezek között kiemelten: a IV. ker. Önkormányzat alpolgármestere Hock Zoltán, az OKI főigazgató helyettese dr. Csoma Gyula, Vinczéné dr. Biró Etelka, dr. Horváth Attila, dr. Trencsényi László, dr. Kereszty Zsuzsa (OKI), dr. Horn Gábor (Soros Alapítvány), dr. Honti Mária (MKM), dr. Boldizsár Gábor (MKM), dr. Kiss Péter (MM); a kuratórium tagjaiként is Gránitz Miklós (fotóművész), dr. Halász Gábor (OKI), dr. Lövey Imre (Concordia), dr. Sziklai László Péter (PPL), dr. Mikó István (BRFK), dr. Holló Gabriella (HIETE) Kartali Béla (KFKI) dr. Gregorits Ferenc (OFOTÉRT), Prof.dr. Günter L. Huber (Tübingen), Prof.dr. Ernst Meyer (Heidelberg), Hennig Dohrn (Hannover), Frau Bockenheimer (Ebingen), Prof. dr. Paul Röeders és Éva Gefferth (Hollandia-Lima) és sorolhatnám...

És köszönöm utódaim, az Alapítványi Iskola vezetőinek és pedagógusainak hihetetlenül nehéz munkáját.

Budapest, 1997. szeptember 1.

a rendszerváltást követően a magángazdaság csapdái felé sodródtam.

A program népszerűsége alapozva a 90-es évektől kísérletet tettem arra, hogy a fejlesztéseket önfinanszírozóvá tegyem, vagyis a kliensek (pedagógusok, szülők) tartsák el. Ez azonban illúziónak bizonyult. Az iskolaszektorból az utolsó néhány évben kivonták a forrásokat, a vevőkör beszűkült, a pedagógusok az útiköltségét sem tudták kifizetni továbbképzéseikhez. A folyamatos elvonások és törvénymódosítások, a „Bokros csomag” körülményei között nem tudtam megteremteni az iskola és a program szakmai fejlődéséhez szükséges feltételeket. (Az 1992-ben létrehozott alapítványi iskolát különböző kormány döntések következtében, többször kellett - Kőmíves Kelemenként - újratekinteni)

Előre menekülve küzdöttem munkacsoportom és a világszerte terjedő eszmék hazai életben tartásáért. Sok-sok év után végül - belefáradva és beleunva szerepeimbe - eltávoztam a pályáról. Ezzel a munkával szeretném befejezni, jobb időkre megmenteni az eredmények egy részét.

A kooperatív eszmekör terjesztésének feladatát ezért a kinevelt utódokra bízom. Hiszek abban, hogy egy kedvezőbb „széljárás” esetén, relatíve kevés befektetéssel, rövid idő alatt, nemzetközi hírű „ISKOLÁT” lehet teremteni a ma is dolgozó áldozatkész kollégák folyamatosan halmozódó tudásából és tapasztalataiból.

Köszönettel tartozom

számtalan kutató - fejlesztő kollégám, intézmény és más állami vezetők, pedagógus, újságírók és a sok száz iskolánkba járó gyermek és szülőik támogatásáért. Az elmúlt évtizedben általuk sokat tanulhattam, sok-sok nagyszerű pillanatot éltem meg, és támogatásuk tartott oly hosszan a porondon.

A megélt frusztrációk következtében talán néhol meg is bántottam másokat. Elnézést kérek itt most ezért, és cserébe följajnlom munkámat.

2. A vizsgálatok és kísérletek

2.1. A téma kibontását az általános iskolák felé megmutatkozó társadalom-lélektani igények bemutatásával kezdem, majd sorra veszem az iskolarendszer hatékonyságát vizsgáló szociológiai és szociálpszichológiai kutatások eredményeit, hogy kifejtsem a célok kitűzésének történeti és elméleti hátterét.

A tanulmányi eredményességet tekintik általában az iskolák legfontosabb céljának és küldetésének. Mégis, az évtizedek óta többször ismételt reprezentatív felmérések azt mutatták, hogy a gyermekek tanulmányi eredményessége az iskolai évek előrehaladtával csökken. Ennek okait a kutatók az iskolához való viszony romlásában látják (az iskolákban működő értékrendszerben, a rejtett tantervben) *A rejtett tanterv 'átírására' ¹ született kísérletek azonban Magyarországon nem jutottak élettérhez.*

Dolgozatomban annak a jelentőségét kívántam bizonyítani, hogy ez a gondolkozásmód rendszerbe szervezeten végigvihető és eredményes. *A teljesítmények nőnek, mind a szocializáció eredményesebb, a kliensek elégedettebbek az állami iskolarendszer keretein belül.*

2.2. Az elméleti megalapozásához

a szociálpszichológia és a szervezetszociológia eszköztárára van szükség. E tudományterületek eredményeinek felhasználásával elméleti fogódzókat találtam a Magyarországon ismert didaktikák alternatívájának kidolgozásához. Föltártam az iskolai szocializációval összefüggő háttérismeretek egy részét. A személyiségfejlődés interakcionista elméleti segítségével a személyiségjegyek kialakulásának ontogenezisét mutattam be, majd egy intenzív-interakcionista didaktika alapjait érintve szervezetszociológiai

---

¹ Pl.: Gáspár László, Loránd Ferenc, Mihály Ottó, Trencsényi László, Vinkler Márta és mások kísérletei. A rendszerváltás után - magániskolai keretek között - született több kísérlet nem vagy alig élvezte állami támogatást.

fogalmakkal elemzem az iskolai osztályt. A fogalomrendszer alkalmas a hagyományos iskolai és a kooperatív tevékenységformák összevetésére, a várható eredmények fölvilágítására.

Munkám neveléstörténeti előzményeként a századelőn indult reformpedagógiai mozgalomból kifejlődött 'kiscsoportos oktatás' témakörének hazai és nemzetközi szakirodalmát tekintetű². Ezek feltárását - a kezdetektől a kilencvenes évekig - elméleti és gyakorlati vonatkozásaival együtt fölirtam.

2.3. A HKT program

a kutatások és több száz osztály kísérletező-elemző gyakorlata alapján született meg. Ennek részletes leírása a dolgozatban olvasható (célok, technológia a különböző rendszerelemek mentén: szervezet, tanterv, tér, idő, szabályozás, értékelés és a pedagógusok magatartására vonatkozó követelmények)³

A gyakorlati innovációhoz kapcsolódó, tíz éves fejlesztő munkával mintegy 600 pedagógust, 200 iskolát és 20.000 gyermeket érintő fejlesztéssel kidolgozott továbbképzési rendszert illetve a HKT program kialakulásának és fejlődésének 14 éves időszakát is bemutatja a dolgozat.

2.4. A program hatásvizsgálata.

A 'rejtett tanterv' átalakítását kitűző koncepció eredményességének a mérése igen komplex, bonyolult feladat. Erre csak egy multidimenziós vizsgálat lehet alkalmas.

1992.

25. Benda József-Kaczián Gábor: A HKT 10 éve (Humanisztikus Iskola Alapítvány =HIA)

26. Egy Humanisztikus Iskola koncepciója (HIA)

1993.

32. Lépések egy humanisztikus iskola felé, ÚPSZ/9.

33. Dr. Vidovszky Gábor: Sikerül-e az iskolát humanizálni?, ÚPSZ/ 9.

36. Dr. Hűvös Éva: A tudás közös értékei a HKT-ban, ÚPSZ /11.

37. Dr. Sziklai László Péter: Humanisztikus Kooperatív Tanulás ÚPSZ /12.

1994.

40. Barkóczy Emese: Elterjedőben a Benda-módszer? Köznevelés, III.11.

41. Magyar Judittal: A HKT innovációs program hatásvizsgálata (HIA)

Utószó

Disszertációmiban egy kb. 15 éves akciókutatás eredményeit összegzem. Egykori célom egy új nevelési rendszer fölépítésének elkezdése volt mind az elméletben és a gyakorlatban.

Miért láttam ennek szükségét? Úgy éreztem, hogy az ifjúság fölösleges korlátok között kénytelen élni. Nemzetünk boldogulásának a szolgálatába szegődve szerettem volna tenni valamit azért, hogy aktív, gondolkodó, együttműködő, egészséges nemzedékek nevelődjének iskoláinkban.

Munkámat Somlai Péter tanár úr jóvoltából egy szakdolgozattal kezdtem. Az OPI-ban Loránd Ferenc és Mihály Ottó tanár urak támogatásával kutatási tervet készítettem, később lehetőséget kaptam kísérleti osztályok indítására.

Terveim megvalósításához jelentős segítséget kaptam miniszterhelyettesként Gázsó Ferenc tanár úrtól és Miskolci Károlyné vezető szaktanácsadónőtől. Bárhory Zoltán tanár úr az MTA TMB ösztöndíjasaként irányította előrehaladásomat. Kelemen Elemér miniszterhelyettesi és Csonka Csabáné szakértői támogatása nyomán pedig Zsolnai József tanár úr helyet adott iskolájában első önálló munkacsoportom létrehozásához.

Nem kaptam elegendő támogatást az országos terjesztésére ezért

² Sajnos csak a magyar nyelven hozzáférhető szakirodalom - föltására futotta energiámból. A téma nemzetközi (angol és német nyelvű) szakirodalmát olyan terjedelmes, annak az áttekítéséhez - kutató csoportok föltáró munkája nyomán - csak könyvsorozatok volnának alkalmasak.

³ Röviden: Az osztályok 3-5 fős kiscsoportokba vannak szervezve. A gyermekek teammunkában tanulnak, gondolataikat kifejezhetik, megvitathatják. Kérdések és feladatok formájában kapják meg a tananyagot, egyéni és közös munkával feldolgozzák, bemutatják egymásnak eredményeiket, majd értékelik maguk és társaik teljesítményét.

eredményeket hozhatna iskoláinkban. Ahogyan az a kutatáshoz kapcsolódó több száz osztályban bizonyosságot nyert és nyer a mai napig.

Ám az iskoláztatás szintjének tervezett emelése a 18 éves korig igen jelentős társadalmi ellenállásba fog a fenti okokból ütközni. Talán nem hiábavaló ezért az ország népegészségügyi helyzetében rámutatni a mélyebb folyamatokra és foglalkozni a problémák kialakulásának egyik helyszínével.

4. Fontosabb szakmai publikációk⁴

1982.

1. Személyiség és interakció in: A személyiséget formáló isk. (ELTE, Acta Iuvenum)

1984.

4. Kiscsoportos oktatás a hazai és nemzetközi szakir.ban, OPI, Belső Mtan. 80 o.
5. Fábíán Zoltán: Kiscsoportos tanítás az alsó tag. OPI, Nézőpontok (szerk.) 100 o.
6. Cousinet R: A csoportban végzett szabad munka módsz. OPI, Nézőpontok (szerk.) 150 o.
7. Aebli H: Lélektani didaktika, OPI, Nézőpontok (szerk.) 150 o.

1985.

9. A kiscsoportos tanítás szerepe az iskolában, Pedagógiai Szemle/3, 260-268 o.

1986.

11. Kiscsoportos tanulásszervezési modellkísérlet, OPI Kutatási beszámoló, 55 o.
12. A honfoglalás projekt (3. o.), A Tanító/2, 19-24. o. **1987.**
14. Kiscsoportos tanulásszervezés (szöv. gyűjt.), PMPI, (szerk.) 115 o.
15. Szervezetfejlesztés az iskolai osztályban, Budapesti nevelő/2, 65-68. o.
17. Egy új tanulásszervezési modell, Ped.Szemle/7-8, 673-685. o.

1990.

20. Kooperation in der SchulkI.- ein neues Mod.der Lernorg.In:For.Pad./2. Stuttg., 66-72. o.
22. Miért humanizáljuk az iskolát? Valóság /9.

12

Vizsgálatunk kétféle megközelítést alkalmaz: egyfelől un. 'kemény' módszerekkel matematikai- szociológiai- pszichológiai- szociálpszichológiai- pedagógiai apparátussal mikroelemzéseket végezve tártuk föl a 'nevelés-nevelődés' hatásmechanizmusát, bevetve a minőségi elemzés apparátusát is; másfelől az un. 'lágy' módszerekkel széles körben végeztünk megfigyeléseket és adtuk közre ennek naplóját, leírásait, elemzéseit, jegyzőkönyveit.

2.4.1. A 'kemény' módszerű mikroelemzések

elvégzéséhez két kísérleti és kontroll csoport két éves fejlődési adatait választottuk ki (1987-89). Összevetettük a gyermekek szociológiai háttértényezőit, a tanító pedagógusok életrajzát, a gyermekek tanulmányi eredményeit (osztályzatok és tudástereszték alapján), a társas kapcsolatok és szerepek változásait (szociometria), a gyermekek iskolához való viszonyát, a tanítók és a szülők gyermek-jellemzését, a tanulók önjellemzésének és gondolkodásának változásait (fogalmazások). Számítógépes módszerek⁵ (szignifikancia, klaszter-analízis stb) segítségével elemeztük adatainkat.

A *változások* megismerésére vagyis a "nevelési eredmények" feltárására vállalkoztunk. Nem csak azt, hogy adott időpontban két-két osztályban egymáshoz képest milyen eredmények láthatók (Ilyen adat összehasonlításra önmagában módszertanilag alig alkalmas, hiszen az eltérő családi háttérrel és motivációs bázissal rendelkező gyermekek eredményei egy adott időpontban csak véletlenszerűen lehetnek azonosak), hanem azt is hogyan, milyen irányban fejlődik egy-egy osztály a tanulmányi eredmények, a szocializáció, az értékrend, a gondolkodásmód, a szereprendszerek, az iskolához, a felnőttekhez, a társakhoz és önmagukhoz való viszonya, stb. vonatkozásában.

Az iskolai osztályokban működő "rejtett tanterv" eredményjelzőit kutattuk, mert e csatornákon a személyiség fejlődése szempontjából döntő események történnek. A változások

⁴ Ahol nincs név feltüntetve, a szerző Benda József, a sorszámok a teljes publikációs sort jelzik.

⁵ A számítógépes elemzést Magyar Judit pszichológus és Könyves Tóth Előd matematikus-pszichológus végezte

megfigyelése és kimutatása, és az összefüggések föltárása a dolgozatban több lépcsőben történt.

- a) Megvizsgáltuk az osztályok szocio-ökonómiai helyzetét
- b) Tesztenként egymás után kielemeztük.
  - b.a) Az osztályok 1987-es előteszt eredményeit.
    - b.a.a) Szignifikancia számításal kimutattuk a jelentős különbségeket.
  - b.b) Az osztályok 1989-es utóteszt-eredményeit, és
    - b.b.a) Újra kimutattuk a jelentős különbségeket.
  - b.c) Kiemeltük az egyes osztályok értékeinek változását önmagukhoz képest.
  - b.d) Ahol lehetséges faktoranalízist végeztünk, és a képzett faktorokat alávettük a b.a.-b.c. folyamatnak.
  - b.e) Osztályonként összegeztük a kapott eredményeket.
- c) Megkerestünk néhány összefüggést az adatok és a módszerek tesztelése érdekében
- d) A tesztek összevont értékelésével megfogalmaztuk az észlelt változásokat.
- e) Megkerestük a kísérleti és a kontroll csoportok közös és eltérő vonásait.
- f) Összevetettük a hipotéziseket a vizsgálat eredményeivel, levontuk a lehetséges következtetéseket. Az alábbiakban ezekből idézek.

2.4.1.1. A vizsgálat eredményei

A hagyományos iskola értékrendszere csak a tudást ismeri el. Nem veszi tudomásul a biológiai evidenciák, és a szocializációs faktorok némelyikét.

A jó családi háttérű gyermekeknek ez nem gond: egyensúlyukat a család megteremti. Igényeik elfojtása viszont az iskolához való viszony romlásával jár. Eltávolodnak értékrendjétől.

A hátrányos helyzetű gyermekeknek a helyzetét az iskola fokozottan nehezíti. Az iskolák betarthatatlan szabályrendszere, az ott használt nyelvezet, növekvő kellemetlenséget és kudarcokat nyújt. A szülői háttér egészségügyileg is kevésbé védi őket. Elmaradásuk eleinte erősebb felnőtt függésben (ami kielégítetlen marad), emiatt később a kortárs csoportokhoz csapódásban, majd más függőségekben és devianciákban (pl. drog, cigaretta, alkohol stb.) mutatkozik meg. Kapcsolataik – egyéb modelleket nem ismerve - kirekesztéssel, feszültséggel, ön-aláértékeléssel járnak együtt, ami felnőtt életpályájukat is behatárolja.

2.4.2. A „lány” kutatási módszerek

bemutatásának keretében megfigyeléseket és tapasztalatokat adok közre dolgozatomban amelyeket a sok száz HKT osztály valamelyikével kapcsolatban írt le kutató, pedagógus, szülő, gyermek, újságíró, stb., és „élőben” is bemutatunk (napló segítségével⁶) egy gyermekcsoport fejlődését⁷.

3. A tudományos eredmények, hasznosítási lehetőségek

Az elméleti fejezetek a magyar pedagógiában alig ismert nemzetközi jelentőségű áramlat, a kooperatív pedagógia, kommunikatív didaktika adaptációjának tekinthetők.

A kísérlet hatásvizsgálata módszertanilag sok új elemet tartalmaz. Ilyen komplexitású 'nevelési eredményvizsgálat' a szakirodalomban még nem született. A dolgozat nem egy témakör kimerítő összefoglalója, csak egy lépcső a magyar neveléstudomány egy új ágának kialakítása: a kooperatív neveléstudomány irányában.

A kutatás módszertani és elméleti eredmények mellett a dolgozat jelentős tartalékokat tárt föl és irányt mutat az államilag szervezett iskolafejlesztésekhez

Kimutattuk, hogy az iskolákban működő normarendszer a társadalmi szegregációt erősíti. A szabályrendszerek átalakítása, a szervezeti-strukturális merevség oldása rövid idő alatt, jelentős

⁶ A naplót Budatényi osztályában Matula József-nével készítettük 1984/85 -ben.

⁷ A Függelék terjedelmében a dolgozathoz hasonló méretű. Itt sorolom föl a publikációkat (44 szakmai, 90 népszerűítő) a hatásvizsgálat illusztrációjához született táblázatokat, félmérő lapokat, a kísérleti osztályokat, a tanfolyamot végzett pedagógusokat, a továbbképzésünk folyóiratából, („Kapcsolat”) mutatok egy példányt, az Alapítványi iskola évkönyvét, egy annotált szakirodalom jegyzéket, és szemelvényeket a program elterjesztésével és kálváriájával kapcsolatban folytatott levelezésből.

csoporthal. Eközben kevésbé "idegeseknek", "erőszakosnak" látták gyermekeiket, akik jobban be tudták osztani idejüket, mint korábban.

Vagyis a *rejtettebb dimenziókban*, ahol a hosszú távú eredményesség feltételei formálódnak úgy tűnik, hogy a tendenciák a kísérleti osztályokban zajló folyamatokról pozitív visszajelzéseket mutattak. Ez a tendencia még azzal a kontroll csoporttal szemben is megmutatkozott, amelyeknek szocio-ökonómiai helyzete és személyes képességei a legjobbak voltak. A játékoság tehát nem gyengíti az iskolák eredményességét, hanem annak feltétele!

Szabadság vagy eredményesség?

A szakmai közvélemény szerint a gyermekek (mozgás) szabadságának a növelése együtt jár az eredményesség csökkenésével. Több évtizedes vita folyt arról, hogy a gyermekek hosszú távú érdekeit (a tanulás- és tudásértékek) föl szabad-e áldozni a rövid távú érdek (jó közérzet, kevesebb stressz) oltárán. A kérdés mögött az az igen alapos megfontolás áll, amely - *középlelet-európai kultúránk szerint - a teljesítményt az izzadsághoz, a szenvedéshez, a lemondáshoz és többé-kevésbé az önfeláldozó, önsanyargató szemlélethez köti.* Saját kutatásainkkal nem tudjuk megerősíteni ezt a hitet.

Két kísérleti csoportunkra inkább jellemző a "játékos", "érdekes", "kellemes", "barátságos", "segítőképz", "szeretetre méltó" beállítódás. Ez együtt jelentkezik a szorgalommal, az okossággal, az eredményességgel, elmélyültséggel, kötelességtudással és a teljesítmény orientációval. Ezek a belső késztetések, attitűdök, viszonyulások nem elszigetelt jelenségek egy-egy attitűdvizsgálatban, hanem minden vizsgálati eljárás megerősíti, és nemcsak a kísérleti - kontroll összevetések tekintetében, hanem az egyes osztályok saját fejlődési tendenciáinak perspektívájában is. Mindezekkel ellentétes irányba mutat a kontroll csoportok fejlődése. *A kulturális háttérű hitrendszer (teljesítmény és tudás = szenvedés és izzadság) tehát azoknak a tapasztalatoknak a talaján fogalmazódott meg, amit a szakmai közvélemény a hagyományos iskolákban szerzett, és csak azok között a feltételek között igaz!*

Biztonságigényüket, integritásuk fönntartását az iskola folyamatosan veszélyezteti. Mindezek elviseléséhez menekülési útnak a kortárs csoportokon belüli szubkultúrák kialakítása, a kollektív teljesítmény visszatartás és értéktagadás kínálkozik. Csökken önértékelésük. A társas-szociális szükségletek felerősödnek⁸. A felnőtt kapcsolatok megromlanak és ezek együtt az iskolai és társadalmi normák tagadásához vezetnek. Itt (alsó tagozat, 3-4. osztály) még csak a fegyelmezési problémákat, a tanulás tagadását jelzi vissza az iskolai és családi környezet.

Ilyen tényezők magyarázzák a "kontraszocializációs" hatásokat, amelyeket a makroszociológiai vizsgálatok megfogalmaznak. A pedagógiai fogalomrendszer a „hátrányos helyzetű csoportok felzárkóztatásáról”, a „tehetség gondozásról”, a teljesítményromlásról beszél, a szociológiai nyelvezetben az iskola irányában elhalt bizalomról, az érték-, attitűd-, érzelmformálás elhanyagolásáról, a látszattmegoldások erőltetéséről stb. szól.

A kísérleti osztályokban más a helyzet. A rugalmas szervezet (és tanulásszervezés) támogatja a gyermekek szükségleteihez való alkalmazkodást, miközben javítja a teljesítményeket is. Valószínű, hogy a társas kapcsolatok fejlesztése pozitívan hat a tanulmányi eredmények alakulására. A fejlesztés a bemutatott módszere képes az iskolával szemben a bizalom kialakítására.

Fölmerül a kérdés: a modell mely elemeivel éri el ezt a hatást?

Nem fér kétség ahhoz, hogy az egyes tanulókhöz való intézményes alkalmazkodás arányában növekszik a nevelés és az oktatás hatékonysága.

⁸ V.ö.: dohányzás, drog, alkohol és más narkotikumok

⁹ Mit segíthet az iskola a másodlagos szocializációval a társadalmi "esélykülönbségek" csökkentésében? Ez a kérdés talán nincs pontosan megfogalmazva, nem erre volna szükség, inkább az egyének fejlődésének az elősegítése lehet a reális cél, függetlenül az esélykülönbségtől. Az esélyek eltérőek is maradhatnak vagy akár növekedhetnek is. Az egyének fejlődését a hozzáértő nevelés segítheti. Olyan értő nevelésről van szó, amely az emberi fejlődéshez szükséges körülményeket - a korábban kifejlesztett technológiai értelemben - a lehető legszélesebb skálán tudja nyújtani szemben azzal, amikor nem az emberi szükségletekhez, hanem egy viszonylag leszűkített funkciójú bürokratikus gépezethez igazodik, illetve az egyoldalúan képzett és frusztrált szakemberek személyiségtorzulásaihoz.

A pedagógusok "módszertani" szabadsága nem jelenthet szubjektív szeszélyességet. A tantárgyi szakértelem mellett az emberformálás és csoportvezetés szakértelmét kellene elméletben és a gyakorlatban elsajátítaniuk. Ehhez kellene a kutató-fejlesztő munkának hozzájárulni.

Tanulmányunk elején a HKT-program szükségességét társadalomlélektani, neveléseméleti és szociálpszichológiai érvekkel indokoltuk. A vizsgálati eredmények azt mutatják, hogy a fölvezetett társadalomlélektani problémák közül a tolerancia, az egyéni és közösségi felelősségvállalás, a kötődési és az önirányítási képesség tanulását a program nagy valószínűséggel elő tudja segíteni. *A gyermekek számszerűen is megragadható személyiségváltozásokon mentek keresztül.* A kapcsolatok átstrukturálódtak, érzelmileg gazdagabbá és mélyebbé váltak, ami a gyermekek személyiségének stabilitásához, kiegyensúlyozottabbá válásához hozzájárult.

A vizsgálat újragondolásra ösztönzi azt az álláspontot, amely szerint az vagy a jó teljesítmények elérését vagy a szocializációs funkciók betöltését kell tegye az első helyre, miközben a másik oldalt törvényszerűen hanyagolni kénytelen. Kísérletünk bizonyítja, hogy a szocializációs funkció erősítése a tanulás a javulására szolgál. A jó közérzettel, az életkorhoz illő önszervező aktivitással végzett tanulás - aminek céljaival a gyermekek azonosulni tudnak - jelentős teljesítménynövelő erő.

A leírtak alapján egyértelmű, hogy a gyermekek jobban szeretnek iskolába járni, ami a társadalmi értékrend elfogadását, illetve a tudásértékekhez való erősebb kötődést, tanulás hosszabb távú eredményeit is befolyásolja. A pedagógusok-szülők-gyermekek jellemzéseiben az egymáshoz való közeledés, a társas kapcsolatok egyértelmű fejlődése, a felnőttekhez való viszony és az önkép, a sikeresség javulása egyidejűleg volt megfigyelhető mindkét osztályban. Ez azt a jelentést is hordozza, hogy a jelenségek nem véletlenszerűen következtek be hanem, hipotéziseinknek

megfelelően, az elméletileg átgondolt technológia eredményei, amelyek - megfelelő környezeti feltételek esetén - megismételhetők.

Úgy gondoljuk, hogy a bizalom, az együttműködés és a teljesítményértékek mentén kidolgozott HKT technológia kipróbált és eredményes szervezetet, szemléletet, módszereket és eljárásokat kínál az eltérő személyiségek eltérő irányú fejlődési szükségleteinek a hagyományosnál nagyobb mértékű kielégítésére. Hatásmechanizmusa a személyközi kapcsolatok fejlesztésével a látens, mély folyamatokra koncentrál.

2.4.1.2. Egy paradoxon vizsgálata: *játékos és/vagy eredményes az iskola*¹⁰

Attitűd vizsgálatunkban mindkét *kontroll osztály* gyermekeire jellemző, hogy komolyabbnak, unalmasabbnak és kevésbé eredményesnek találták a 4. év végén az iskolát, mint előtte. Ez a változás *a kísérleti osztályokban* az ellenkező tendenciát mutatta. Örömlünk kell-e tehát, ha a gyermekek kevésbé komolyan érzik az iskolát ??!

A "játékosabbnak", az "érdekesebbnek" és "eredményesebbnek" látják a gyermekek a kísérleti osztályokban az iskolát. Ezzel szemben a kontrollokban ez negatív irányba változott. A tanulmányi- és az attitűdvizsgálati eredmények alátámasztották a sikeres szereplés érzetét. A tanítói jellemzések megerősítik, hogy a gyermekek a kísérleti osztályokban "okosabbak" és "elmélyültebbek" lettek. (A kontrollban az ellenkező a tendencia) A szülői jellemzések az irányítóképesség, a kötelességtudás növekedését, illetve a szívesebb iskolába járást emelték ki szemben a kontroll

---

¹⁰ A gyermekek (szülők, pedagógusok) szópárok között egy Osgood skálán értéket választottak, pl.: komoly-játékos, unalmas-érdekes, eredményes-eredménytelen

A szociálpszichológia

és

a szervezetszociológia

kutatási eredményeinek integrációja

az iskola nevelési folyamataiba